

คำนำ

ราชาศัพท์ เป็นเรื่องที่น่าศึกษาหาความรู้ให้ถ่องแท้ เพื่อจะได้นำไปใช้ได้ถูกต้อง ในฐานที่เรเป็นคนไทย และประเทศไทยของเรา ก็มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข อีกทั้งยังเป็นการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามทางด้านภาษาของไทยเราไว้ อนึ่ง การใช้คำราชาศัพท์นั้นมิใช่จะใช้เฉพาะกับพระมหากษัตริย์เท่านั้น ยังใช้กับพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ พระสงฆ์ และสุภาพชนทั่วๆ ไปอีกด้วย

ด้วยเหตุนี้ **ราชาศัพท์** จึงมีคุณลักษณะเด่นเป็นพิเศษในการใช้อันจะทำให้เกิดระเบียบแบบแผนที่ดีสมกับเป็นมรดกทางภาษาที่สืบทอดต่อกันมาของชาติไทยเรา ซึ่งควรค่าต่อการศึกษา จดจำในฐานที่เรทุกคนเป็นเจ้าของภาษาไทย จึงควรรู้จักระเบียบวิธีการใช้ **ราชาศัพท์** ให้ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม หนังสือ **ราชาศัพท์ที่ควรรู้** เล่มนี้ จะเป็นแนวทางให้ผู้สนใจได้ศึกษาค้นคว้าและนำถ้อยคำมาใช้ได้อย่างถูกต้องต่อไป

ด้วยความปรารถนาดี
พรทิพย์ แฟงสุด

คำนำสำนักพิมพ์

เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า ภาษาไทยเป็นภาษาที่มีความงาม มีความสุภาพ มีความอ่อนหวาน และมีรสไพเราะอยู่ในน้ำเสียง อีกทั้งยังมีความหมายในรูปคำของตนเองเป็นพื้นฐานอยู่ด้วย ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่คนไทยทุกคนควรศึกษาหาความรู้ โดยเฉพาะเรื่องของ **คำราชาศัพท์** เพื่อจะได้เข้าใจอย่างถ่องแท้ และนำไปใช้ได้อย่างถูกต้องเหมาะสมตามฐานะของบุคคล หนึ่ง ประเทศไทยของเราก็มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีพระบรมวงศานุวงศ์ มีพระสงฆ์ที่ทรงสมณศักดิ์ต่างๆ มีบุคคลระดับต่างๆ ในหน่วยงานราชการ และสุภาพชนทั่วไป รวมทั้งยังเป็นการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามทางด้านภาษาของชาติไทยเราไว้ด้วย

สำนักพิมพ์ฟิลิกส์เซ็นเตอร์ได้เล็งเห็นความสำคัญของเรื่องนี้ จึงได้จัดทำหนังสือ **ราชาศัพท์ที่ควรรู้** เล่มนี้ขึ้น เพื่อให้ผู้สนใจใฝ่รู้ได้นำไปใช้ประโยชน์ในการสรรใช้ถ้อยคำให้ถูกต้องและเหมาะสมกับกาลเทศะและบุคคลต่อไป

ฝ่ายวิชาการ
สำนักพิมพ์ฟิลิกส์เซ็นเตอร์

สารบัญ

บทที่ ๑	ประวัติความเป็นมาและความหมายของราชาศัพท์	๙
	ประวัติความเป็นมาของราชาศัพท์	๑๐
	ความหมายของราชาศัพท์	๑๐
	ที่มาของถ้อยคำที่ใช้เป็นราชาศัพท์	๑๑
บทที่ ๒	การสร้างคำราชาศัพท์	๑๔
บทที่ ๓	คำราชาศัพท์เฉพาะหมวด	๑๘
	หมวดคำนามราชาศัพท์	๑๘
	๑. หมวดเครื่องญาติ	๒๑
	๒. หมวดร่างกาย	๒๕
	๒.๑ อวัยวะภายนอก (มองเห็นด้วยตา)	๒๕
	๒.๒ อวัยวะภายใน	๓๒
	๒.๓ เบ็ดเตล็ดทั่วไป	๓๔
	๓. หมวดเครื่องอุปโภคบริโภค	๓๖
	๓.๑ ข้าวของเครื่องใช้	๓๖
	๓.๒ เครื่องแต่งกาย	๔๒
	๓.๓ เครื่องประดับ	๔๓
	๓.๔ อาวุธ	๔๕
	๓.๕ เบ็ดเตล็ดทั่วไป	๔๕
	หมวดคำสรรพนามราชาศัพท์	๕๓
	คำสรรพนามที่ใช้แทนผู้พูด (บุรุษที่ ๑)	๕๓
	คำสรรพนามที่ใช้แทนผู้ที่พูดด้วย (บุรุษที่ ๒)	๕๔

คำสรรพนามที่ใช้แทนผู้ที่พูดถึง (บุรุษที่ ๓)	๕๖
การใช้คำขึ้นต้น คำสรรพนาม และคำลงท้ายใน การพูด	๕๗
การใช้คำขึ้นต้น คำสรรพนาม และคำลงท้ายใน การเขียนหนังสือ	๖๒

หมวดคำกริยาราชศัพท์

คำกริยาที่เป็นราชศัพท์อยู่ในตัวเอง	๖๖
คำกริยาราชศัพท์ที่มีการใช้คำ “ทรง” นำหน้า	๖๙
คำกริยาราชศัพท์ที่มีการใช้คำ “เสด็จ” นำหน้า	๗๗
คำกริยาที่ประสมขึ้นใช้เป็นคำราชศัพท์	
ตามระดับชั้นของบุคคล	๗๙
คำกริยาราชศัพท์ที่ควรรู้	๘๘

บทที่ ๔ ความรู้อันเนื่องด้วยราชศัพท์

การลำดับพระราชวงศ์	๙๔
ลำดับพระราชวงศ์ในการใช้คำราชศัพท์ในปัจจุบัน	๙๖
ตำแหน่งมเหสี	๙๖
ตำแหน่งเมียของพระราชวงศ์	๙๗
คำนำหน้าพระนาม	๙๘
เครื่องราชอิสริยยศของพระเจ้าแผ่นดิน	๑๐๐
พระราชกรณียกิจที่ต้องประกอบพิธีตามราชประเพณี	๑๐๕
เครื่องลีลาชกกุฎภัณฑ์และพระแสงอัญญาวุธของ รัชกาลปัจจุบัน	๑๐๕
พระปรมาภิไธยย่อ	๑๐๗

บทที่ ๕	ราชาศัพท์สำหรับพระสงฆ์	๑๐๘
	คำราชาศัพท์ที่ใช้สำหรับสมเด็จพระสังฆราช	๑๑๒
	คำศัพท์ที่ใช้สำหรับพระสงฆ์	๑๑๓
	หลักเกณฑ์ในการเขียนจดหมายถึงพระสงฆ์	๑๑๘
บทที่ ๖	คำสุภาพและคำผวน	๑๑๙
	คำสุภาพ	๑๑๙
	คำสุภาพที่ควรรู้จัก	๑๒๐
	สัตว์	๑๒๐
	ต้นไม้	๑๒๔
	เบ็ดเตล็ด	๑๒๗
	คำผวน	๑๓๖
	ประโยชน์ของการเรียนรู้คำราชาศัพท์	๑๓๙

บรรณานุกรม

บทที่

๑

ประวัติความเป็นมา และความหมายของราชาศัพท์

เป็นที่น่าภาคภูมิใจยิ่งนักที่บรรพบุรุษไทยได้สร้างสมภาษาไทยไว้ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ทำให้เรามีภาษาไทยเป็นภาษาประจำชาติ คนไทยจึงสามารถใช้ภาษาไทยสื่อความหมายกันได้ทั่วประเทศ และยังมีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนถึงยุคปัจจุบัน ภาษาไทยเป็นภาษาที่ร่ำรวยด้วยถ้อยคำ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้สะดวก ทั้งในภาษาพูดและภาษาเขียน ทำให้ภาษาไทยมีความเจริญงอกงามอยู่ตลอดเวลา เพราะถึงแม้ว่าจะมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ก็ตาม เรายังดำรงรักษาส่วนที่เป็นของเดิมไว้เป็นอย่างดีอีกด้วย ดังนั้นคนไทยทุกคนที่ตระหนักถึงคุณค่าของภาษาไทยจึงควร “ศึกษา” และ “รักษา” ภาษาไทยของเราไว้ให้ดีที่สุด เพื่อเราจะได้มีภาษาไว้ให้ชื่นชมไปตราบนานเท่านาน

ถ้าเราได้ศึกษาถึงวิวัฒนาการของภาษาไทย ก็จะเห็นได้ว่าคนไทยเรามีวัฒนธรรมในการใช้ภาษาเป็นแบบแผนอันดีงาม แม้เราจะสามารถสร้างคำขึ้นมาใช้เองได้แล้ว ก็ยังสามารถนำคำในภาษาของชนชาติต่างๆ ที่เราคบหาสมาคมด้วยมาสร้างเป็นคำใหม่เพิ่มเติม เพื่อให้ทันกับความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการในโลกปัจจุบันได้เสมอ เราจึงอาจพูดได้ว่า “ภาษาไทยมีทั้งความ “อยู่ตัว” และ “คล่องตัว” เพราะทำให้คนไทยสามารถใช้ภาษาไทยสื่อความหมายได้อย่างชัดเจน ละเมียดละไม ลึกซึ้ง และกว้างขวางยิ่งขึ้น”

และเป็นที่น่าสังเกตว่า คนไทยเรามีวัฒนธรรมในการใช้ภาษาที่เป็นแบบแผนอันดีงาม และสามารถใช้อ้อยคำได้เหมาะสมกับฐานะของบุคคล นับตั้งแต่เครือญาติในครอบครัวไปจนถึงบุคคลที่เราเทิดทูนในฐานะของประมุขของ

คำราชาศัพท์ ที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันนี้ ส่วนใหญ่เป็นคำที่มาจากภาษาต่างประเทศ ที่ไทยเรานำคำในภาษาของประเทศนั้นๆ มาประสมกัน อาทิ คำในภาษาบาลี-สันสกฤต เขมร ขวา และภาษาอื่นๆ อีกเล็กน้อย คำไทยบางคำก็อาจเป็นคำราชาศัพท์อยู่แล้ว แต่มักไม่ค่อยนิยมที่จะนำมาเป็นคำราชาศัพท์ เพราะภาษาไทยมีลักษณะเป็นคำโดดๆ ไม่นิยมวล ไม่ไพเราะ จึงต้องนำไปประสมกับคำในภาษาอื่น คำในภาษาไทยที่เป็นคำราชาศัพท์อยู่เดิมในภาษาสามารถนำไปใช้ได้เลยโดยไม่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงรูปคำ เรียกว่า “คำราชาศัพท์สมบูรณ์” อาทิคำว่า เกย เครื่องน้ำสอม กริ้ว สรง ประทาน ม้าต้น ช้างต้น เรือต้น ฯลฯ

ส่วนคำราชาศัพท์ที่ไม่สมบูรณ์ เป็นคำศัพท์ที่นำมาใช้เลยไม่ได้ในทันที ต้องมีการนำมาปรุงแต่งด้วยการใช้คำประกอบหน้า-หลังก่อนแล้วแต่กรณี อาทิ นำคำ “พระ” “ราช” “ทรง” “พระราช” “พระบรม” “พระบรมราช” มาเติมลงข้างหน้า และนำคำ “ทรง” “ต้น” “หลวง” “พระที่นั่ง” มาเติมข้างหลัง เพื่อเป็นที่สังเกตให้ทราบว่ามีใช้คำที่จะใช้พูดกันอย่างธรรมดาสามัญแต่เป็นคำที่ใช้เฉพาะกับพระมหากษัตริย์และเจ้านายเท่านั้น

การสร้างคำราชาศัพท์ มี ๒ วิธี คือ

๑. การใช้คำประกอบหน้า ได้แก่ คำว่า “พระ” “ราช” “ทรง” “พระราช” “พระบรม” “พระบรมราช” ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

คำว่า “พระ” ใช้ประกอบหน้าคำเพื่อแสดงถึงสิ่งประกอบพระราช-อิสริยยศของพระเจ้าแผ่นดิน เพื่อให้คำนามสามัญเป็นคำราชาศัพท์ที่สมบูรณ์ อาทิ พระตำหนัก พระอู่ พระเต้า พระแท่น พระที่นั่ง พระเจ้า พระสงฆ์ ฯลฯ

เพื่อเป็นการสะดวกในการศึกษาและค้นคว้าจึงขอจำแนกคำราชาศัพท์
ออกเป็นหมวดต่างๆ ดังนี้

❖ หมวดคำนามราชาศัพท์ แบ่งออกเป็นหมวดย่อยๆ ได้แก่

๑. หมวดเครือญาติ

๒. หมวดร่างกาย

๒.๑ อวัยวะภายนอก (มองเห็นด้วยตา)

๒.๒ อวัยวะภายใน

๒.๓ เบ็ดเตล็ดทั่วไป

๓. หมวดเครื่องอุปโภคบริโภค

๓.๑ ข้าวของเครื่องใช้

๓.๒ เครื่องแต่งกาย

๓.๓ เครื่องประดับ

๓.๔ อาวุธ

๓.๕ เบ็ดเตล็ดทั่วไป

❖ หมวดคำสรรพนามราชาศัพท์

❖ หมวดคำกริยาราชศัพท์

หมวดคำนามราชาศัพท์

อาจารย์กำชัย ทองหล่อ ได้อธิบายถึงลักษณะวิธีการเปลี่ยนคำนามสามัญ
ให้เป็นคำนามราชาศัพท์ไว้ในหนังสือ “หลักภาษาไทย” ว่า

พระเจ้าแผ่นดินและพระราชวงศ์ทรงใช้คำราชาศัพท์อยู่บ้างตามพระราชนิยมมาแต่โบราณ ๒ กรณี คือ

๑. ในกรณีที่ใช้พูดกับพระบรมวงศานุวงศ์ที่สูงศักดิ์กว่าในทางสืบสายโลหิต เช่น ในกรณีที่พูดกับ พ่อ แม่ พี่ ป้า น้า อา ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นต้น

๒. ในกรณีที่ใช้พูดกับพระบรมวงศานุวงศ์ที่มีพระราชอิสริยยศสูงกว่าแม่ผู้ที่มีพระราชอิสริยยศนั้นจะเป็นผู้ด้อยอาวุโสกว่าก็ตาม

สำหรับพระราชวงศ์หรือเครือญาติของพระเจ้าแผ่นดินนั้นก็มีการเรียงลำดับพระบรมวงศานุวงศ์เช่นเดียวกับการเรียงลำดับญาติของสามัญชนเช่นกัน เพียงแต่พระบรมวงศานุวงศ์บางลำดับจะมีคำนำหน้าพระนามเพื่อบอกลำดับพระราชวงศ์ให้เห็นเด่นชัดขึ้น อาทิ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ	}	สำหรับนำหน้าญาติผู้ใหญ่
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ		
สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ	}	สำหรับนำหน้าญาติชั้นพี่สาว
พระเจ้าพี่นางเธอ		
สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ	}	สำหรับนำหน้าญาติชั้นลูกสาว
พระเจ้าลูกเธอ		

สำหรับความรู้อันเนื่องด้วยราชาศัพท์ สามารถแบ่งได้ดังนี้

๑. การลำดับพระราชวงศ์
๒. ลำดับพระราชวงศ์ในการใช้คำราชาศัพท์ในปัจจุบัน

ประเทศไทยของเราประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ดังนั้น พระสงฆ์ สามเณร จึงเป็นบุคคลที่ได้รับความนับถือยกย่องเป็นพิเศษในฐานะเป็นผู้ชี้แนวทาง สวรรคตปีตทางนรก เป็นพ่อ เป็นครู เป็นญาติผู้ใหญ่ เป็นช่าง เป็นกวี เป็นหมอยาม เจ็บไข้ เป็นที่ปรึกษาสารพัดปัญหาชีวิตยามเดือดร้อน เป็นที่พึ่งพักอาศัยอยู่กินยาม ยากไร้ และเป็นผู้นำทางสู่ป่าช้าเมื่อยามสิ้นชีวิต

ดังนั้นแค่เพียงให้ความเคารพนับถือกราบไว้บูชา หรืออุทิศบุญด้วย ข้าวปลาอาหาร ดอกไม้รูปเทียนนั้นยังไม่เพียงพอ จึงควรแสดงออกซึ่งความเคารพ ด้วยภาษาที่เป็นพิเศษอีกด้วย จึงทำให้เกิดราชาศัพท์สำหรับพระสงฆ์ขึ้น

ราชาศัพท์สำหรับพระสงฆ์ คือ คำราชาศัพท์ที่ใช้ระหว่างพระสงฆ์และ สามเณรด้วยกัน และหรือที่พระราชา พระราชวงศ์ สุภาพชนทั่ว ๆ ไปใช้กับพระสงฆ์ สามเณร และหรือที่พระสงฆ์ สามเณรใช้กับพระราชา พระราชวงศ์ และสุภาพชน ทั่ว ๆ ไปด้วย

ถ้อยคำที่ใช้กับพระสงฆ์โดยทั่วไปจะใช้แตกต่างจากพระราชาและ พระบรมวงศานุวงศ์แล้ว ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่มักจะทราบและปฏิบัติถูกต้องอยู่แล้ว แต่ จะเกิดปัญหาที่เฉพาะในกรณีที่พระภิกษุ สามเณรรูปใดที่ดำรงพระยศอยู่ในราชวงศ์ ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไปเท่านั้นที่ต้องใช้ราชาศัพท์ตามฐานะพระยศแห่งราชวงศ์

อีกประการหนึ่ง สมณศักดิ์ของพระสงฆ์ในประเทศไทยมีหลายระดับชั้น นอกจากจะต้องใช้คำให้ถูกความหมายแล้ว ยังจะต้องใช้ให้ถูกฐานานุกรมของพระสงฆ์ เหล่านั้นด้วย

ถ้อยคำต่าง ๆ ที่เราพูดจากันอยู่โดยทั่วไปนั้น บางคำก็ควรพูดและบางคำก็มิควรพูด สำหรับคำที่ไม่ควรพูดนั้นเราก็จำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับการพูดซึ่งเราเรียกว่าเป็น “คำสุภาพ”

คำสุภาพ

คำสุภาพ คือ คำราชาศัพท์ชนิดหนึ่งที่ใช้พูดหรือเขียนกับสุภาพชนโดยทั่วไปทั้งบุรุษและสตรี บุคคลจะเป็นสุภาพชนได้นั้นจะต้องมีความอ่อนน้อมถ่อมตน มีความประพฤติเรียบร้อยทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ คำสุภาพจึงเป็นเพียงสิ่ง que แสดงออกอย่างหนึ่งทางวาจาว่าบุคคลผู้นั้นเป็นคนสุภาพ

คำสุภาพ มีลักษณะที่ควรสังเกตดังต่อไปนี้

๑. ต้องไม่เป็นคำที่ถือว่าหยาบคาย คำหยาบ คือ คำไทยแท้ที่ใช้พูดกันมาแต่ครั้งโบราณกาล แต่ในสังคมปัจจุบันเห็นว่าเป็นคำที่ไม่สุภาพ อาทิ คำว่า **ไอ้** (อาทิ ไอ้หน้ ไอ้หนั้น ควรเปลี่ยนคำว่า **ไอ้** เป็น **สิ่ง** อาทิ สิ่งนี้ สิ่งนั้น เป็นต้น), **อี** (อาทิ อีเห็น อีเลี้ยง ควรเปลี่ยนคำว่า **อี** เป็น **นาง** อาทิ นางเห็น นางเลี้ยง เป็นต้น), **ชี้** (ควรใช้ **อุจจาระ** หรือ **คูถ** แทน หรือบางที่อาจตัดออกไปเลยก็ได้ อาทิ ดอกชี้เหล็ก ก็เหลือ ดอกเหล็ก, **ขี้มูก** ก็เปลี่ยนเป็น **น้ำมูก** เป็นต้น), **เหยี่ยว** (ควรใช้คำว่า **ปัสสาวะ** หรือ **มูล** แทน)

๒. ต้องไม่เป็นคำที่มีความหมายไปในทางที่หยาบคาย เช่น **สากกะเบือ** **ปลาสลิด** **ปลาช่อน** เป็นต้น